

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE KITA AVRUPASI VE İNGİLTERE POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Mehmet Ali YURTTAŞER¹⁵⁴

Giriş

XV. yüzyıla gelindiğinde Kıta Avrupası'nda güçlü siyasal yapıların ortaya çıkması ile kilenin devlet üzerindeki etkisi sorgulanmaya başlanmıştır. 14 ve 15. yüzyıllarda İtalyan şehir devletlerinin Asya ve Afrika kıtaları ile Akdeniz'de giriştiği ticaret, modern dünyanın doğmasında¹⁵⁵ önemli bir etkileşim aracı olmuştur. Bu etkileşim zamanla Reform ve Rönesans hareketleri ile bütün Avrupa'yı etkisi altına almıştır. XVI. yüzyıl Avrupa'sında Portekizli gemicilerin Afrika'ya ulaşmaları ve Afrika'yı aşarak Hint Okyanusu'nda varlık göstermesiyle Avrupa'da uluslararası ticaret başlamış oluyordu. Daha önce İtalyan denizcilerin Akdenizde giriştikleri ticaret araçlarına dayanıyor ve daha da önemlisi merkezi bir güce dayanmıyordu. Ancak Portekiz'in denizlere açılması İtalyan şehir devletlerinden farklı olarak tamamen Monarşi/Devlet desteği ile gerçekleşmiştir. Bu sebepten dolayı Portekizlilerin denizlerdeki ekonomik faaliyetleri uluslar arası ticari faaliyet olarak kabul edilmiştir. Portekiz'in başlatmış olduğu bu yeni ticaret dalgası İberyaya yarım adasında yayılmış ve Portekizli denizcilerin faaliyetlerini İspanyol denizciler izlemiştir.

XVI. yüzyılın ortalarında, İberyaya yarım adasının ticari üstünlüğü Hollanda Birlik Şehirleri'ne geçmiştir. Daha önce benzeri görülmemiş bir siyasal sistem kuran Hollandalılar uluslararası ticarete yarım yüzyıl egemen olacaktır.

İngiltere'nin 1588 yılında o zamanların tartışmasız deniz gücü İspanyol Armadasını Manş Denizi'nde bozguna uğratmasıyla İspan-

154. Erzurum Atatürk Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Lisans Öğrencisi
155. Goody Jack, 2010, Renaissance: The One Or The Many?, Cambridge.

yolların deniz gücünü sorgulatmıştı. 1588'de İngilizlerin zaferinden sonra İspanyolların Yenilmez Armada'sı zamanla zayıflayacaktı. Hollanda'nın okyanuslardaki muhteşem ticaret ağı ise İngilizlerle girdikleri üç savaşla son bulacaktı. Bu deniz savaşlarından sonra İngilizler denizlerin en büyük gücü olmaya başlayacak ve uluslararası ticaretin en kuvvetli tarafı olacaklardı.

Avrupa'nın XVI. yüzyılda başlayan uluslararası ticari faaliyetlerinin en büyük etkeni Rönesans ve reform hareketleriydi. Rönesans (yeniden doğuş) Avrupalı halklara dünya üzerinde aktif olmayı öğretiyordu. Rönesans etkisiyle Avrupa'da; Ticari zenginliğin önemi kavranıyor, dünyanın anlamaya ve görülmeye değer bir yer olduğundan bahsediliyordu. Bu fikirler Avrupalı kâşiflerin ve macera severlerin ortaya çıkmasını tetiklemişti. Dini Reformlar sonucu ise modern ulus devletin temelini oluşturan güçlü monarşilerin üzerindeki kilise/din etkisini azaltmıştır.

XVII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadarki dönemdeyse Avrupa halkları dünya ile tam anlamıyla etkileşim içine girmişti. 1648 Vestfalya Anlaşmalarıyla ulusların üzerindeki kilise etkisi hukuken son bulmuştu. 1781'de Amerikan devrimi, 1789 Fransız devrimi, 1848 devrimleri ile Avrupa'da siyasal düşünceler tarihi gelişmiş ve 1870 Sanayi devrimi ile yeni buluşlar ve yeni bir ekonomik sistem doğmaya başlamıştır.

XX. yüzyılda ise Kıta Avrupası'nda iki büyük savaş meydana gelmiş bu savaşlar bütün dünyayı etkileyen küresel ölçeğe yayılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nda yaklaşık 9 milyon insan ölmüştür, İkinci Dünya Savaşı ise yaklaşık 73 milyon insanın ölümüne sebep olmuştur. İki dünya savaşının Avrupa'da başlaması ve bu savaşların büyük yıkımı iki önemli gelişmeyle sonuçlanmıştı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da dünyanın en ciddi ve önemli bütünleşme hareketi ortaya çıkmış bugünkü Avrupa Birliği kurulmuştur. Bu iki büyük savaşın diğer sonucu ise Kıta Avrupası'nın ekonomik ve diplomatik gücünün Amerika Birleşik Devletleri'ne geçmesi olmuştur.

MODERN AVRUPA'NIN DOĞUŞU

1. Reform Hareketleri

15 ve 16. yüzyıllarda Avrupa insanın yeni dini görüşleri, Bir yandan Batı'nın üstünlüğünün temel nedenlerinden biri olmuş, öte yanda daha sonraki yüzyılların siyasi tarihi üzerinde çok önemli etkilerde bulunmuştur.¹⁵⁶ Dini reform hareketleri; Avrupa'daki Monarkların, zengin sınıfin ve bir kısım halk kitlesinin, kilise otoritesini sorgulamasıyla ortaya çıkmıştır. Reform hareketleri modern dünyanın şekillenmesinin temeliydi, reformun tamamlanması ile modern dünya, liberal fikir ve düşüncelerin temelinde gelişmiştir. Çünkü dini reformları başlatan en güçlü etken, monarklar ve kilise arasındaki mülkiyet tartışmasıdır. Daha sonraki yüzyıllarda İngiltere'de gelişecek olan Liberal fikirler, en başta bireyin birey olarak haklarını koruma altına alıyordu. Dini baskının siyasi idare üzerindeki etkisi azaldıkça, monarşiler ve ulus yapısı güçlenmiş ve bu ulusal yapıların ekonomik refaha ulaşmasıyla monarkların etkisi de giderek azalarak, günümüz modern toplum yapısı gelişmiştir.

16. yüzyılda Kutsal Roma İmparatoru ve Kilise'nin işbirliği Avrupa Monarkları'nı isyan ettirmişti. Monarkların kiliseye isyanın temeli kilisenin dünya yönetimine ve Kutsal Roma İmparatoru'nun üzerindeki siyasal hükmüne yönelikti.¹⁵⁷ Yani prenslerin kiliseye olan isyanı tamamen siyasal temelliydi. Çünkü kilisenin siyasi gücü aynı zamanda büyük bir ekonomik gücü. Halkın Reform düşüncesi ise Hıristiyanlık dinin yozlaşmış olması ile ilgiliydi. Sade vatandaş kilisenin gücüne değil, zayıflığına karşı çıkıyordu. Ancak halk kilisenin dini önder olarak kalmasını ve dini yönetimde söz sahibi kalarak haksızlıklara karşı güçlü bir otorite olmasını istiyorlardı.

Avrupa'da sistemli olarak Reform hareketi; Martin Luther isimli bir tanrı bilimcinin çalışmalarıyla başlamıştı. Martin Luther'in 1517'de

156. SANDER Oral, Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e, SS. 83, İmge Kitabevi, 27. Baskı 2014. Ankara.

157. Age: Ss 84.

“Endüljansın Kuvvetine Dair Tezler” adlı doksan-beş maddelik çalışması devrimci bir amaçtan ziyade basit bir kamuoyu tartışmasıydı.¹⁵⁸ Luther, insanın yalnızca inanç yoluyla aklanacağını savunuyordu. Luther’in en başta karşı çıktığı şey insan ile tanrı arasında biricik aracı olan rahipliğe olan gereksinimdi.¹⁵⁹ 1520’de Luther’in “Alman ulusunun Hıristiyan Soyluluğa Seslenişi” adlı eserinde. Martin Luther Romacıların yarattığı kâğıttan duvarları yok etti ve Almanların bir Genel- Konsey kurarak kiliseyi reformdan geçirmelerini istedi.

Luther Almanya’daki Prenslerden Kilise’yi sorgulamalarını istiyor ve kiliseye karşı kendisini korumalarını talep ediyordu. Elbette Reform hareketi sadece Martin Luther veya çalışmalarıyla açıklanamazdı ancak Luther, modern ulus devletlerin oluşması için bir kıvılcım olmuştu. Rönesans ile “dünyaya” dönen Avrupa ulusları şimdi Luther’in çalışmalarını matbaa sayesinde çoğaltıp bütün Avrupa’ya yayacaktı.

Avrupa Reformunun bir başka gelişim alanı ise Britanya adasındaydı. 16. yüzyılda Kral VIII. Henry döneminde sancılı bir süreçle Roma’dan kopan Centerbury (İngiltere’nin dini merkezi) 1534 yılında VIII. Henry’nin kendisini İngiliz Kilisesi Ulu Lideri ilan etmesiyle ortaya çıktı. Her ne kadar kendisini, evrensel Katolik inanç temellerine bağlı olduğunu deklare etse de burada ifade olunan Katolik sözcüğü hiçbir zaman Roma Katolisizm’nin ifade ettiği anlamı kastetmemiştir.¹⁶⁰ İngiliz Reformu Kıta Avrupası’nda devam eden Reformasyondan iki temel farkla gelişmiştir. Birincisi Britanya’da Kilise devlet kontrolüne kalıcı olarak alınmıştır. Avrupada ise kilise dünyevi işlerden tamamen ayrılmış veya etkisiz hale getirilmiştir.

158. ELTON G. R., Reformasyon Avrupası, çev: Yardımlı Aziz, İdea Yayınevi, İstanbul, 2011.

159. Age.

160. Anglikan Kilisesi’nin Oluşum Süreci ve Bugünü Üzerine Bir İnceleme, Yami edat Şafak. http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi11/pdf/yami_vedatsafak.pdf

İkinci bir önemli fark ise Kıta Avrupası'nda Katolik mezhebin karşısına Protestan mezhebi çıkarken, İngiltere'de; Anglikanizm mezhebi ortaya çıkmıştır. Anglikan Kilisesi nüfusu bugün 80 milyona yaklaşan Hristiyanlığın üçüncü büyük topluluğu olmuştur.

Aslında Katolik Kilisesi hiçbir zaman, İngiltere'de Kıta Avrupası'nda olduğu kadar kalıcı bir şekilde egemen hale gelememiştir. Bunun nedeni büyük ölçekte İngiltere'nin bir ada ülkesi olmasından kaynaklanmıştır. XI. yüzyılda İngiltere'de rahipler feodal beylerin memurları niteliğindedir.¹⁶¹ İngiltere'deki rahiplerin büyük çoğunluğu evliydi. Rahiplerin evli olması Roma tarafından kabul edilebilir bir durum değildi. Ancak Roma XI. yüzyılda Britanya adasına gerçek anlamda egemen değildi. Rahiplerin evlilik münasebetleri İngiltere'de daha XI. yüzyılda olması ve daha sonraki yüzyıllarda rahiplerin evliliklerinin Anglikan kilisesi tarafından serbest kılması, aslında İngiltere'nin ne kadar kendine özgü ve gelenekçi olduğunun kanıtı niteliğindedir. Roma ile Anglikan Kilisesi arasında; rahiplerin evlilik ve özel hayatları hâlâ bir anlaşmazlık konusudur. XI. yüzyılda İngiliz rahipleri nasıl evlenebiliyorsa, Anglikan mezhebinin ortaya çıkması ile Anglikan rahiplerin özel hayatları Katolik rahiplerden daha farklı olmayı sürdürmüştür.

1559 yılında Kraliçe Elizabeth'in çıkardığı iki kanun ile Katolik tarzı ibadetin İngiliz topraklarında resmen yasaklanmasıyla kuruluş aşamasını geçen kilise, kendisini asla Avrupa kıtasının Reform hareketlerinin bir uzantısı olarak görmemiş daha çok kendi deyimini ile orta yolu (via media) takip etmiştir.¹⁶² Kraliçe Elizabeth babası Henry gibi Roma aleyhine attığı bu adımlar sonucu 1570 yılında Vatikan tarafından tekfir edilerek cezalandırılmıştır. İngiliz kilisesinin XVI. Yüzyıldan itibaren bağımsız bir yapı olma yolunda ilerlerken kendi dini terminolojisini de üretmeye başlamıştı. Aslında İngiliz reformuna, İncilin tercümesi açısından bakılacak olursa Alman topraklarından çok daha erken bir dönemde ortaya çıkmıştı. XI.

161. Agm.

162. Agm.

yüzyılın ikinci yarısında Oxford Üniversitesi'nde profesörü John Wycliff (1330-1384), o zaman var olan Anglo-Katolik kilisesinin baskısını ve eziyetini göze alarak İncili İngilizce'ye tercüme etme girişiminde bulunmuştu. İncilin ilk tercümesi 1380'li yıllarda Wycliff tarftarlarınca gerçekleştirildi. Wycliff bu davranışından dolayı üniversite görevinden uzaklaştırılmıştır. Lollards ismiyle örgütlenen taraftarları 1420-1460 ve 1480-1520 yılları arasında takibe uğramış, 1530'lu yıllardan itibaren Luther hareketine destek vermişlerdir.¹⁶³

2. Ticaretin Uluslararasılaşması

2.1 İberya'nın Üstünlüğü

XV. yüzyıl ticari faaliyetleri; Avrupa'da feodal sistemin çözülmesine neden olacaktı. Feodal sistemi ortadan kaldıran kent yaşamına geçiş, XVII. yüzyıla gelindiğinde burjuvaziyi yükseltmişti. Yeni kurulan kentler kıtalar arası taşınan ürünlerin varış noktalarıydı. Yeni ticari faaliyetler ise Avrupalıların denizcilikte geliştirdikleri yeni tekniklerle mümkün olmuştu. Portekizli denizcilerin Afrika kıtasını aşarak Asya kıtasıyla ticarete girişmeleriyle toplumsal yaşamı ve dolayısıyla siyasi hayatı derinden etkiledi. İşte ilk ulusal yapıların ortaya çıkması sebebi de teknik ilerlemelerin getirdiği ticari hacmi karşılamak adınaydı. Feodal sistemin toprağa bağlı ticari faaliyetleri 16. yüzyıla birlikte, köhne ve kazançsızdı. Bundan sonraki süreçte-Feodal siyasal sistem yerini güçlü monarşilere bırakacaktı.

1400'lü yıllara gelindiğinde İtalyan şehir devletlerinde ortaya çıkan Rönesans düşünceleri bütün Avrupa'ya yayılıyordu. Rönesans'ın geliştirdiği düşünce yapısı ise filen Portekiz'de vücut buluyordu. Avrupalı diğer uluslardan farklı olarak Portekiz XV. yüzyılda güçlü bir monarşi görünümü veriyordu. Portekiz'de kral sadece soy-lular tarafından değil halk tarafından da destekleniyordu. Portekiz Prensi Henrique (gemici Henrique) Portekizli denizcilerin ok-

163. Agm.

yanuslara açılmasını destekliyordu. Prens Henrique 15. yüzyılda Portekiz-Sagres'te ilk Denizcilik Okulu'nu açtı. Sagres'te kurulan okulda her şey bilimsel metotlarla Rönesans ruhuna uygun olarak ilerliyordu. Portekizliler Sagres'te Karavela denilen yeni tip gemiler geliştirdi. 1487'de Portekizli denizci Diaz, Ümit Burnu'nu aşmış, 1492'de Kristof Kolomb Amerika'yı keşfetmişti (İspanya Kralının desteğiyle). 1498'de Vasco de Gama Hindistan'a ulaşmıştı.¹⁶⁴

1492 yılında İspanyol İmparatorluğu; Granada emirliğinin yıkılmasıyla kurulmuş oluyordu. İspanyol imparatorluğunun kurulmasıyla, Avrupa'nın denizlerdeki ve ticaretteki üstünlüğü tamamen İberya yarım adasına geçiyordu. İspanyol İmparatorluğu iki temel üzerinde yükselmişti. Bunlardan birinci Kastilya ve Leon Kraliçesi I. İsaabel'in Aragon Kralı II. Ferdinand'ın evliliği idi ikincisi ise İspanyol imparatorluğunun tıpkı Portekiz gibi Katolik dini düşünce temelleri üzerine kurulmuş olmasıydı. Zaten Portekizlilerin 1400'lü yıllarda başlayarak denizlere açılmasıdaki temel sebepte doğu dünyasına karşı ekonomik bağımsızlık ve dini yayılcılıktı. Portekizliler Afrika ve Asya'da Hıristiyanlığı yaymış ve Müslüman dünyasından bağımsız bir ekonomik yapı oluşturmak için ticari faaliyetlere girişmişti.

1492'de Kristof Kolomb'un İspanya Kraliçesi İsaabel'in desteğiyle Atlantik'e açılması Yeni Dünya'nın keşfiyle sonuçlandı. Amerika keşfedilmişti şimdi İspanyol denizciler keşfedilen Amerika Kıtasında hem yağmalama ve ticari faaliyetlere başlayacak hem de yeni bir "Haçlı Ruhu" ile kıtayı Hıristiyanlaştıracaktı.¹⁶⁵

İberya yarım adasının üstünlüğü, Rönesans ruhunun etkisinde teknik ilerlemelerle başlamıştı. Bu üstünlük Amerika'nın keşfi ile hem büyük bir vahşete hem de müthiş bir ekonomik zenginliğe dönüşmüştü. Amerika kıtasından çok büyük miktarlarda altın ve gümüş yağmalanıyordu. Amerika'dan Avrupa'ya akan Altın ve gümüş

164. Beaud Michel, Kapitalizmin tarihi 1500-2010. Ss21, Yordam kitap. İkinci basım, ocak 2016, çev: BAŞKAYA Fikret, İstanbul.

165. SANDER Oral, age, ss:90.

merkantalist ekonomi politikasını doğuracaktı. Elde edilen altın ve gümüşün ürün olarak karşılığı olmayınca genel anlamda Avrupa'da özel anlamda ise İberya'da büyük bir ekonomik sorun baş gösterdi.

Portekiz ve İspanya 1494'te yaptıkları bir anlaşma ile yeryüzünü paylaştılar.¹⁶⁶ Portekiz Asya ve Doğu Hint adalarının ticaretini ve Amerika'da Brezilya topraklarını elde etti. İspanya ise Filipinler ve geriye kalan tüm Amerika'yı İspanya aldı. Bu yeni dönemde Avrupa kıtası; Amerika, Afrika ve Asya'nın ulaşabildiği bir dünya merkezi oldu.¹⁶⁷ 1580'den XVI. Yüzyılın sonuna kadar¹⁴ İspanya'nın Habsburg Hanedanı tüm İber yarım adasını, Latin ve Orta Amerika'yı, Filipinler, Kuzey İtalya, Napoli Krallığı, Sardinya ve Sicilya'yı otoritesi altında bulundurmuştur.¹⁶⁸ İspanyol'ların Yenilmez Armadası 1588 yılında İngilizler tarafından Manş denizinde bozguna uğratılmıştı bu olay İspanyol çağının sonu olmadı ancak İspanyol gücünü sorgulatmaya başlıyordu, İspanyolların ekonomik alandaki gücünü ise XVI yüzyılın ikinci yarısından itibaren Hollandalılar ele geçiriyordu.

2.2 Hollanda'nın Ticari Üstünlüğü

XVI. yüzyılda Kutsal Roma İmparatorluğu egemenliğindeki Hollanda toprakları askeri güçten veya güçlü monarşi yönetimlerinden yoksundu. 1548'de Hollanda'da on yedi eyalete özerklik tanınmıştı. Öte yandan Hollanda topraklarında Protestanlığı hızla yayılıyordu kilise imparatorluğunu İspanyol İmparatoru II. Felipe Hollanda'da yayılan Protestanlıktan rahatsızdı. II. Felipe'nin Hollanda'ya karşı sert tutumu Hollanda'da ayaklanmalara neden oldu. Sonuç olarak 1579'da Yedi Protestan Hollanda eyaleti birleşti. Oranje Prensi I. William eyaletlerin başına geçti ve Oranje-Nassau hanedanlığı kurulmuş oldu. Hollanda Utrecht Birliği (Güney Hollanda, Zeeland, Utrecht, Gelderland, Overijssel, Groningen ve Friesland) 1581 yı-

166. Age, ss:94.

167. Age, s:9.

168. Age/Kapitalizmin Tarihi 1500-2010. Ss:33.

İnada İspanya Kralı II. Felipe'den bağımsızlıklarını ilan ettiler.

Hollanda'da siyasi-sosyal yapı Avrupa'daki diğler siyasal yapılardan çok farklıydı. Şehirler soylulara ait mülklerin etrafında oluşmuştu. Soylular şehirleri korumak adına halktan vergi topluyordu. Soyluların zenginliği ise yine Hollandalı tüccarlara bağılıydı. Hollanda tüccarları soylulara şehirler için vergi vermek yerine şehirleri soylu sınıftan satın aldı. Hollanda toprakları zamanla tamamen büyük iş adamlarının eline geçmişti. Hollanda Birleşik Eyaletleri yönetim ve faaliyetleriyle büyük bir şirket gibi işliyordu. Yasalar halkın kendisi tarafından yapılıyor, büyük ticari yatırımlar tam bir serbestle ile gerçekleşiyordu. Hollanda'nın yöneticileri Hollanda tüccarlarıydı ve Hollanda tüccarları için ticari kâr her zaman siyasi kazanımlardan daha önemli oluyordu. Hollanda nüfus ve yüz ölçümü bakımından küçük ama ekonomik anlamda dönemin en büyük güçlerinden biriydi.

Hollanda'yı büyük bir ekonomik güç yapan avantajlar üç şekilde açıklanabilir. Birincisi Hollanda Avrupa'nın içlerine kadar ulaşan nehirleri ticari malların dağıtımında ustalık ve titizlikle kullanıyordu, ikinci olarak Hollanda'da dönemin ruhundan farklı olarak ticari özgürlüklere büyük önem veriliyordu ve üçüncü olarak Hollanda; kurulan siyasal yönetim dünyanın hiçbir yerindekine benzemeyen bir ticari özgürlük sağlıyordu. İspanya ve Portekizlilerin ticari üstünlüğü savaş ve talanla elde edilmişti, dini düşünceler ve monarşi ise bu iki ülkede itici güç olmuştu. Ancak Hollanda; ticari üstünlüğünü rekabet becerisini ve ticari sistemini kullanarak elde etti. İspanyol ve Portekizlilerin Amerika, Afrika ve Asya'dan gelen ürünlerini bütün Avrupa'ya pazarlıyordu. Hollanda; Baltık Denizi ve İberya yarım adası arasında da ticari bir köprü haline gelmişti.

Hollanda'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle İspanyol monarşisi, İspanya gemilerini Hollanda ile ticarete yasakladı. Hollanda bu ekonomik kısıtlamaya savaşmaktan çok farklı bir yol buldu. 1602 yılında Hollanda'nın Doğu Hint Adaları Kumpanyası kuruldu. Bu şirket dünyadaki ilk çok ortaklı yapıydı. Şirket; girişimcilere hisse

senedi satmaya başladı. Hollanda'daki birikmiş sermaye bu şirketin hisselerinde toplandı. Şirketin hissedarları arasında Hollanda hükümeti dahi bulunuyordu. Şirketin yetkileri ise bir devleti andırıyordu. Doğu Hindistan şirketi; Anlaşma yapma, diplomasi yürütme ve savaş açma haklarına sahipti. Doğu Hindistan şirketi kurulduktan beş yıl sonra deniz aşırı ülkelere yılda elli filo gönderiyordu. Bu rakam İspanya ve Portekiz'in filo sayısından fazlaydı.

Doğu Hindistan Şirketi; hissedarlarına ancak on yıl sonra ödeme yapmayı taahhüt etmişti. On yıl içinde şirketin hissedarları gelişen durumlara göre ellerindeki hisseleri arttırıp azaltmaya karar veriyordu. Hisse almak isteyen veya hisselerini satmak isteyen girişimciler dünyanın ilk borsasının oluşmasında öncülük ettiler. 1609 yılında Amsterdam'da dünyanın ilk borsası kurulmuş oldu. Hem yerli hem de yabancı hissedarların sürekli olarak yaptıkları hisse bozdurma işlemleri büyük bir ekonomik sorun teşkil etti. Bu sorunun çözümü ise Amsterdam'da dünyanın ilk bankasının kurulmasıyla çözüldü. Bu banka bugünkü modern finans işlemlerinin yapıldığı özel bir yere dönüştü. Banka işlemleri ise Hollanda devletinde yeni yasal düzenlemeler gerektirdi. Yani XVII. yüzyılda Hollanda'da modern ekonomi sisteminin temelleri atılmış, liberal ekonomik yapının bir benzeri yaratılmıştı. XVII. yüzyılda Hollanda, bolluk, refah ve özgürlüklerin ülkesiydi.

2.3 Ticari Üstünlüğün İngilizlere Geçmesi

15 Ocak 1558 tarihinde I. Elizabeth İngiltere Kraliçesi oldu. 1500'lü yılların tartışmasız deniz gücü İspanyol Krallığıydı. İspanyollar hem Katolik inancının savunucusu hem de Avrupa ticaretinin başat gücüydü. İspanyol'lar ve İngiliz'ler arasında en başta dini sebeplere dayanan bir çekişme söz konusuydu. İspanyolların denizlerden elde ettiği zenginlik ise I. Elizabeth'in deniz ticaretinde daha güçlü olma isteğini körüklüyordu. İspanyollar hem dini sebeplerden hem de İngiliz deniz gücünü daha da zayıflatmak adına 1588 yılında

Britanya adasını kuşatmak ve İngiltere'yi işgal etmek istedi. Ancak beklenmedik bir şekilde İngilizlerin çok az sayıdaki ve birçoğu ticari gemi olan filosu, Yenilmez Armanda'yı bozguna uğrattı. Bu olay I. Elizabeth'in ülke çapında çok sevilen ve saygı duyulan bir monark haline gelmesine sebep oldu. I. Elizabeth hem İngiliz parlamentosuna hem de İngiliz halkına çok saygılı bir kraliçeydi. 1558 yılındaki savaştan sonrada İspanyol deniz gücü hâlâ dünyanın en büyük deniz gücü olmaya devam edecektir ancak bu güç sorgulanmaya açık hale gelmiştir. Bu savaştan sonra İngiliz gemileri İspanyol ticari gemilerine gayri resmi-korsan olarak bizzat Elizabeth'in isteğiyle İspanyol gemilerini ve kolonilerini yağmalayacaktı. -bu yağmalama resmi anlamda İngiliz devletinin politikası değildi, bu anlamda bu saldırılar günümüz Hibrit/kimliksiz savaşların ilk örnekleri niteliğindedir.

Denizlerdeki üstünlük önce Portekiz-İspanyollar daha sonra Hollandalılardan İngilizlere geçmiştir. İberyaya yarım adasınının ticari üstünlüğünün itici gücü dini sebeplere dayanıyordu. Hollandalıların ki ise tamamen ticari kazanımlara dayanıyordu. Hollandalıların güçlü bir deniz ordusu dahi yoktu. Ancak İngiliz'lerin denizlerdeki üstünlükleri İberyaya ve Hollanda gücünün bir sentezi olarak tamamen ulusal çıkarlara dayanıyordu. İngiliz'ler I. Elizabeth döneminde 1558 deniz savaşıyla ulus olmanın önemini kavramıştı. İngiliz siyasi tarihi Elizabeth sonrasında bir dizi siyasal karmaşa yaşamış ve bu siyasal karmaşa sonunda, İngiltere'de modern ekonomi yapısı (liberal fikirler) oluşmuş, sanayi devriminden sonra ise İngiliz'ler gerçek anlamda küresel, süper güç olmuştur.

3. İngiliz Siyasal Kültürü ve İngilizlerin Avrupa Politikaları

3.1 İngiliz Siyasal Kültürü

İngiltere siyasal kültür açısından, Kıta Avrupası'ndan farklı olarak; en başta güçlü bir örf-adet ülkesi olmuştur. İngiliz'lerin siyasi-sosyal yaşantılarındaki gelenekçiliği, bu küçük ada ülkesinde sağlam sis-

temleri ortaya çıkarmıştır. 15 Haziran 1215'te İngiliz Kral (yurtsuz) John ile İngiliz soyluları arasında, tarihte ilk kez Kralı kısıtlayan Magna Charta sözleşmesi imzalandı. Kral yüzyıllardır devam eden İngiliz-Feodal geleneklerini, sürekli vergi arttırarak çığnemişti. Soyluların zaferi ise Magna Carta'yı doğurmuştu. Kralın vergi arttırımına karşı; soyluların isyanı tıpkı 1789 Fransız devriminin sebepleriyle örtüşüyordu. Fransız Burjuvazi Devrimi'nin benzeri yüzyıllar öncesinde İngiltere'de feodal soyluları tarafından gerçekleştirilmişti. Magna Charta Anlaşması; İngiliz siyasi kültürünün ve ticarete verilen önemin âdeta belgesi niteliğindedir.

İngiliz siyasal kültürünün bir başka önemli kilometre taşı ise şüphesiz I. Elizabeth dönemi (1558-1603), daha önce bahsedildiği gibi Elizabeth döneminde İngiliz'ler ulus devlet olmanın avantajlarını anlayacaktı. Avrupa'da ise parçalanmışlıklar, hanedanlık çekişmeleri ve din temelli bunalımlar hüküm sürüyordu. Elizabeth sonrasında ise İngiliz siyasi-sosyal hayatı; 1688 "İngiliz Şanlı devrimine kadar bir dizi siyasal çalkantı yaşayacaktı. Bu dönemin Avrupa uluslarıysa, monarşinin güçlenmesi ve daha sonra monarşinin despotizme dönüşmesini izleyecekti. İngiltere siyasi hayatında ise en başta Parlamento vardı; Elizabeth gibi parlamentoya saygılı yöneticiler sayesinde İngiltere'de Avrupa'dan çok daha demokratik bir siyasi ortam oluşuyordu.

Elizabeth'in ölümü ile İngiltere'de, I. James yönetimi başladı (ilk Stuart hanedanlığı üyesi) iki ayrı ülke olmasına rağmen; I. James hem İskoçya hem de İngiltere Kralı olmuştur; I. James ilk Büyük Britanya Kralı unvanını alan hükümdardır. 1625'te ise I. Charles dönemi başladı. Charles; yetkisini tanrıdan aldığına inanarak İspanya ve Fransa ile din savaşlarına girişti. Bu savaşların maliyetini ise vergileri arttırarak halka finanse ettirmek istiyordu. Ancak İngiltere'de 1215'ten beri vergi arttırımı parlamentonun yetkisindeydi. İngiliz Parlamento'sunun 1628'de "Haklar Bildirisi" (Petition Of Rights) yayınlaması I. Charles'ın parlamentoyu fesih etmesiyle sonuçlandı. Charles'ın devam eden zorba uygulamalıysa I. Charles'ın

1649 yılında idam edilmesiyle sonuçlandı. Kralın idam edilmesi Kıta Avrupası'nda çok büyük yankı uyandırdı.

I. Charles'ten sonra yönetim bir İngiliz subayı olan Cromwell'e geçti. Tıpkı Napolyon gibi bir subay olan Cromwell'in yönetimi İngiltere'de diktatörlüğe dönüştü, 1653 yılında İngiliz Parlamentosu tekrar fesih edildi. İngiltere'de meydana gelen bu toplumsal ve siyasi gelişmeler Kıta Avrupası'nda ancak yüzyıldan fazla bir süre sonra ortaya çıkacaktı. Cromwell'in ölümünde sonra ise tahta II. Charles geçecek bu dönemde bir dizi yasa yeniden yürürlüğe konacak veya reforme edilecekti.¹⁶⁹

II. Charles'ten sonra II. James'in tahta çıkmasıyla; İngiliz'lere Katolik inanç dayatılmış ve II. James parlamentoya gereken önemi vermemiştir. İngiliz parlamentosu James'in kızı ile evli olan Hollanda Birleşik Eyaletleri hükümdarı; William'ı James'in iktidarını sonlandırması için İngiltere'ye davet etmiş ve sonuç olarak Birleşik Eyaletler yöneticisi (Hollanda) William oranj; III. William adıyla İngiltere'de tahta çıkmıştır (1689). İngiltere Parlamentosu James'in tahttan indirilmesinde en önemli aktör olmuştur. İngiliz devrimi parlamentonun monarşiye karşı zaferiydi. Bu zafer şimdi bir dizi yasa ile sağlamlaştırılacak, bu olaylar dizi İngiliz Şanlı Devrimi adıyla tarihe kazanacaktı. 1689 yılında Krala onaylatılan Haklar Bildirgesi (Bill of Rights) ise monarşinin mutlak otoritesine son darbeyi vurmuştur.¹⁷⁰

İngiliz siyasi kültüründe; 1215 Magna Carta'dan itibaren kişisel hak ve özgürlükleri gelişmiştir. Kişisel hak ve özgürlükler İngiliz siyasal kültürünün temeli haline gelmiştir. Magna Carta'dan (1215), İngiliz Şanlı (1688) devrimine, Kraliçe Anne'den XVII. yüzyılda İngiliz topraklarında sistematik bir düşünce haline gelen Liberalizme kadar, özgürlükçü düşünceler İngiltere'de doğmuş ve modern dünyayı

169. 16) SENCER Muzaffer, İNSAN HAKLARI AÇISINDAN İNGİLİZ DEVRİMİ, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/9944e32e15e7465_ek.pdf?dergi=Amme%20Idaresi%20Dergisi (Erişim tarihi: 03.04.2017)

170. Agm.

şekillendirmiştir. İngiliz kültürünün liberal etkisi; önce Amerika kıtasına, ardından Avrupa kıtasına yayıldı.

İngiliz liberal kültür, Adam Smith'in 1776'da Ulusların Zenginliği kitabıyla modern ekonomiyi doğurdu. Kişisel hak ve özgürlüklere verilen önem ise günümüzün en önemli mücadele alanı olan; insan hakları prensibini ve modern hukuk sistemini geliştirdi. Yüzyıllar boyu süren büyük mücadelelerle Parlamento'nun devlet yönetimine egemen olma fikri, modern demokrasinin temeli haline geldi.

3.2 Birleşik Krallık'ın Avrupa Politikaları

İngiltere büyük bir deniz gücü olmadan önce, Kıta Avrupası ile münasebeti dini veya hanedanlıkların hükmüyle ilgili olmuştur. Kıta Avrupası'nda çeşitli güçler Roma İmparatorluğundan beri Britanya adasına egemen olma çabası içindeydi. I. Elizabeth döneminden itibaren İngiliz'ler ile diğer Avrupalı uluslar arasında denizlerdeki ticari rekabet, dini menfaatlerin ve siyasal çekişmenin önüne geçmeye başlamıştır. Otuz Yıl Savaşları'nda (1618-1648) Katolik Fransa'nın Habsburg'lara karşı Alman Protestan'ların yanında savaşa girmesi, Avrupa savaşlarının artık dini sebeplerden etkilenmediğinin en temel örneği olmuştur.¹⁷¹ Otuz Yıl Savaşları'ndan İkinci dünya savaşının sonuna kadar; Avrupa kıtasının temel siyasal problemi Avrupa devletleri arasındaki güç dengesinin kurulması olacaktır. Otuz Yıl Savaşları'nda İngiliz'ler, Fransız Krallığını desteklemiştir. Westphalia barışının sağlanması ile Katolik Habsburglar'ın Avrupa'ya egemen olmalarını önlemiştir. Otuz Yıl Savaşları'nın galibi Fransa; 14. Luis ile sağladığı mutlak monarşisi ile önce Avrupada sonra Amerika'da en büyük güç olmak istiyordu¹⁷² genel anlamda Avrupalı diğer ulusların özelde ise İngiltere'nin; Fransız yayılmacılığa karşı tedbiri ise güç dengesi politikasıyla olacaktır.¹⁷³

171. Sander Oral , age ss:101.

172. Age.

173. Age.

İspanya veraset savaşları ise (1701) Fransa'nın Avrupa üzerindeki gücünü kırmak için yeni bir güç dengesinin kurulmasıyla başladı. İngiltere, Kutsal Roma İmparatorluğu, Hollanda, Portekiz gibi güçlerin yeni ittifakı Fransa'nın yenilgiye uğratılmasıyla sonuçlandı. Ve Utrecht barışı (1713) imzalandı. Bu barıştan en karlı çıkan devlet İngiltere olmuştur.¹⁷⁴ İngiliz'ler dönemin en başarılı diplomatik hamlelerini yaparak gelecek yüzyılın süper gücü haline gelmiştir. Utrecht antlaşmasıyla; İngiltere denizlerdeki gücüne güç katmış Avrupa diplomasisinin en önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir.

1756-1763 Yedi Yıl Savaşı'nda ise Büyük Britanya; Kıta Avrupası'nda Fransa'nın kara gücüne karşı Prusya'yı destekleyecek ve savaş kazanarak Paris Antlaşmasıyla; deniz aşırı bölgelerin süper gücü olduğunu kanıtlayacaktı. Yedi Yıl Savaşları'nda ki İngiliz stratejisi; büyük bir kara gücü olmamasına rağmen Kıta Avrupası'nda Prusya'yı Fransa karşısında destekleyerek, denizlerdeki egemenliğini bütün dünyaya kabul ettirmesi olacaktır.

Fransa'da; Napolyon 1804 yılında iktidara geldi. Napolyon Bonapart; kendine özgü ideolojik yorumlarını başta Avrupa olmak üzere bütün dünyaya yaymak istiyordu. Napolyon'u mağlup eden dört devlet; Avusturya, Prusya, Britanya ve Rusya. Viyana kongreleri ile Avrupa'da yüzyıl daha sürecek olan barışı tesis etmek için toplantılar düzenledi. Avrupalı devletlerin diplomasi trafiğiyle sürdürdüğü bu denge; 1914'te resmen sona ermiştir. Alman ve İtalyan ulusal birliklerinin sağlanması ve Almanya'nın, Birleşik Krallık'la dahi ekonomik rekabete girecek kadar sanayi alanında ilerlemesi, zamanın uluslararası sistemini etkilemiştir. Sanayi gelişimini tamamlayan Almanya; Fransız ve İngiliz sömürgeciliğine tehdit haline gelmişti. Bu çekişmeler Statüko ve statükodan rahatsız olan yeni güçleri karşı karşıya getirdi. Avrupa'da başlayan savaş dünya ölçeğine yayıldı.

Birinci Dünya Savaşı sonunda Birleşik Krallık'ın gücü ve etkisi yerini Amerika Birleşik Devletleri'ne bırakmıştır. Birinci Dünya Savaşı

174. Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Timaş Yayınları.

sonunda İngiliz diplomasi ve politikasının en önemli ayağı Milletler Cemiyeti'nin kurulması girişimidir. Uluslararası barışı sağlamak adına kurulan bu örgüt Amerika Birleşik Devletleri tarafından tam anlamıyla desteklenmemiştir. Milletler Cemiyeti ikinci Dünya Savaşı'nı engelleyememiş ancak İkinci Dünya Savaşı sonrası kurulacak olan Birleşmiş Milletlerin öncüsü olabilmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika'nın mali (Truman doktrini ve Marshall Planı) ve siyasi desteği ile birlik olma yoluna giren Avrupa; 1951 yılında; Fransa, Almanya, Hollanda, Belçika, Lüksemburg ve İtalya Schuman Planını kabul ederek; Avrupa Kömür ve Çelik Birliği'ni kurdular. İngiltere ise Avrupa ülkeleri arasında ticaretin serbestleştirilmesi gibi daha az kapsamlı bir ortaklık ön görmüştü. 1955'te ise Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) kuruldu. İngiltere ise İngiliz Uluslar Topluluğu ile özel ilişkilerini dikkate alarak topluluğa katılmadı İngiltere; bu topluluğun karşısına Avrupa Serbest Ticaret Bölgesini (EFTA) kurdu. Ancak bu kuruluş AET karşısında varlık gösteremedi.¹⁷⁵ İngiltere'nin AET'ye giriş başvurusu ise Fransız Başbakan De Gaulle tarafından 1963 ve 1967'de red edilecekti. De Gaulle İngiltere'yi Avrupa ulusu olarak kabul etmiyor dahası bu ülkenin birliğe katılmasını Avrupa'nın ABD hegemonyasına gireceğini düşünüyordu.¹⁷⁶ İngiltere 1973 yılında AET'ye üye oldu. İngilizler Avrupa Ekonomi Topluluğu'na katıldıklarında İngiliz Milletler Topluluğu ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini aynen devam ettirmeyi kabul ettirdiler.¹⁷⁷

175. Sander Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, 21 Baskı, Ss: 344.

176. Age.

177. İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiliz Dış politikası: İmparatorluk yaşıyor mu. Tüysüzöglü Göktürk. *Akademik Bakış Dergisi* sayı:26 Eylül Ekim 2011.

Sonuç

Birleşik Krallık tarih boyunca Avrupa'daki siyasal gelişmelerden etkilenmiş ve Avrupa'da ortaya çıkan siyasal gelişmeleri etkilemiştir. Ticaretin uluslar arası olmasında Portekiz ve İspanyol uluslarından esinlenmiş, Hollanda'daki ekonomik gelişmeleri takip etmiş ve Avrupa'da ortaya çıkan bu gelişmeleri kendine özgü siyasal kültürü içinde yeniden yapılandırmıştır. Yine aynı şekilde Avrupa'da ortaya çıkan Reformasyon hareketleri; Britanya adasında kendine özgü evrimlerle şekillenmiş ve bugün hâlâ kendine özgü biçimiyle; Anglikan mezhebi olarak devam etmektedir.

İngiliz'ler; Modern uluslararası ilişkilerin başlangıcı kabul edilen 1648 Vestfalya Süreci'nden, 1945 İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar Avrupa'daki siyasal gelişmelerin karşısında, her zaman bir politika ve strateji belirlemiştir. 1815 Weterloo savaşından itibaren yüzyıl boyunca dünyanın tartışmasız süper gücü olan Birleşik Krallık, Kıta Avrupası'nda herhangi bir yayılcılık hareketine girişmemiş, hedefinde her zaman deniz aşırı bölgelerdeki ticari zenginlik olmuştur. İngiliz politikasının Avrupa politikalarına olan ilgisi iki durumda ortaya çıkmıştır; Avrupa'da güç dengelerinin bozulmasıyla ve Avrupa uluslarının diğer kıtalarda yayılcılık girişimlerinde.

Avrupa ve Birleşik Krallık siyasi hayatları düşünüldüğünde; Birleşik Krallığın 2017'de resmen başlayan Avrupa Birliği'nden çıkış sürecinin, AB ve İngiltere ilişkilerinde bir kopuş olamayacağı ön görülmektedir.¹⁷⁸ Bundan sonraki süreçte Birleşik Krallık ve AB ülkeleri karşılıklı çıkarlara dayalı özel bir ilişki modeli kuracaktır. Kanada ve AB arasında imzalanan CETA anlaşması benzeri, serbest ekonomi anlaşmaları, ilerleyen yıllarda AB ve İngiltere arasında imzalanabilir. AB ve İngiltere arasında ortak savunma stratejileri devam edecek veya yeni anlaşmalara ikili ilişkilerle sürdürülecektir.¹⁷⁹

Avrupa Birliği için ayrılan ödenekler (yıllık 19 Milyar sterlin); İn-

178. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38648985> (erişim 03.04.2017)

179. <http://www.bbc.com/turkce/39302952> (Erişim: 04.04.2017)

giliz siyasetinde uzun zaman boyunca tepkilere neden olmuştur. Bu ödeneklerin İngiliz ekonomisine katkı olarak kullanılması gerektiği yine savunulan düşünceler arasındadır. Dünyanın en büyük finans merkezi olma özelliğini devam ettiren Londra¹⁸⁰, Avrupa ve Amerika'da yükselen sağ sebebiyle çok uluslu şirketler için daha cazip hale gelebilir. İngiltere; Çin gibi yükselen ekonomilere karşı¹⁸¹ AB politikalarından daha farklı stratejiler veya ilişkiler geliştirmek isteyebilir.

ABD, Kanada ve Birleşik Krallık arasında yeni bir Atlantik ortaklığı doğabilir, bu ortaklık; Japonya, Avustralya ve Güney Kore'nin de dâhil edilmesiyle Pasifik okyanusuna dek genişletilebilir. Son yıllarda uluslararası politikanın seyri takip edildiğinde. İngiltere'nin Brexit kararı iki şekilde yorumlanabilir. Birleşik Krallık; yeniden küresel bir güç olmak isteyecek¹⁸² veya içe kapanıp Avrupa ve Batı dünyasının sorunlarından kendini soyutlayacaktır. İngiliz siyasi tarihi incelendiğinde İngiltere'nin küresel bir güç olarak uluslararası politikada tekrar aktif olma ihtimali daha olası gözükmektedir.

180. <http://www.amerikaninsesi.com/a/dunyanin-finans-merkezi-londra/2983786.html> (Erişim: 04.04.2017)

181. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38648985>

182. <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38648985>